

ტფილისი, 23 იანვარი, 1890 წელი.

საგლეხო გამსესხებელ-შემნახველი საზოგადოებანი და მოკლევადიანი კრედიტის საკითხი
გლეხოზისათვის

I

ბატონ-ყმობა გაუქმდა რუსეთში თუ არა, ყმურს მოწყობილობას სოფლისას და მიწათმოქმედებისას ბოლო მოეღო, დიდს გაჭირებაში ჩაცვივდნენ როგორც მიწათსფლობელი თავად-აზნაურობა, ისეც მიწათმოქმედი გლეხოზა. განთავისუფლებული გლეხოზა ერთს ჭირს გადაურჩა და მეორეს შეეყარა, თუ არ იმისთანავე შეუბრალებელს, არც ბევრად ნაკლებს. გლეხკაცობას ზედ მუწყუკად დააჯდა ეგრეთწოდებული „სოფლის წურბელა“, რომელიც ჩაიგდებდა თუ არა გაჭირებულს გლეხს, სწოვდა იმის ნამამაგევსა და ნაჭირნახულევსა ასე, რომ ზოგჯერ ცარიელზედაც დასვამდა ხოლმე.

ეს წურბელა თანდათან ჰმატულობდა და დღესაც კლებაში არ არის. სიხარბემ ამ სოფლის წურბელეზისამ იქამდე მიაღწია, რომ სულით განთავისუფლებული უფულო გლეხი, ხორციით ამ წურბელეზის ყმად გახდა და რასაც თავის ოფლითა და ამავით ჰშოულობდა, სულ ამ სვავის გასამდომად ხელიდამ ეცლებოდა. საცა ეს იყო, ხომ ეს გარემოება ასწორებდა გლეხს მიწასთან, და საცა ეს არ იყო, იქ გაჭირება გლეხკაცისა აიძულებდა გლეხს, რომ თავისი ნამამაგევი და ნაჭირნახულევი ჩალის ფასად გადაეყარა, ოღონდ-კი ემოვნა საკმაო ფული სახელმწიფო და საზოგადოებურ გადასახადის მოსაშორებლად, ან თავის შინაობაში ნაკლებობის შესავსებლად. ამ ორ გზით იღუპებოდა გლეხკაცობა და არსად იყო წამალი ხსნისა. განათლებულმა ნაწილმა რუსეთისამ მიაქცია ყურადღება ამ ამბავს და ბევრი საუბარი გაიმართა, ბევრი აზრი წარმოითქვა, ბევრი სხვადასხვა პროექტი დაიწერა მასზედ, თუ ამ სატკივარს რა წამალი დაედოს.

სხვათა შორის გამლიერდა ის აზრი, რომ გლეხკაცობას შინვე უნდა გავუმართოთ კრედიტი, ადვილად მისაწვდენი და შეღავათიანი. შორს სიარული აღარ მოუნდათ, აიღეს და გერმანიიდან გამდმოიღეს ერთნაირი საკრედიტო დაწესებულება, რომელსაც დაერქვა „გასესხებელ-შემნახველი ამხანაგობა“. ამ საკრედიტო ამხანაგობას პირველში ასეთი სახელი ჰქონდა, ასე იმედოვნებდნენ, — თუ გვიშველის, ეს გვიშველისო, — რომ 1878 წლამდე ერთი ერთმანეთზე არსდებოდა ეს ამხანაგობა.

ჩვენშიაც ფეხი აიდგა ამ ამხანაგობის დაარსების სურვილმა და პირველ ხანებში ხშირად გვესმოდა, აი აქ შესდგა ამხანაგობა, აი იქაო. თუ საზოგადოება არა, ჩვენი ინტელიგენცია ხომ სიხარულით ფეხზედ არ იდგა, როცა ხმა გავარდებოდა, რომ აი ამა და ამ სოფელმა ამხანაგობა შეადგინაო. ამაზედ ბევრსა კლაპარაკობდნენ, ბევრსა სწერდნენ, გაზეთებში ხშირად იბეჭდებოდა დაარსებულ ამხანაგობათა წლის ანგარიშები და ასე თუ ისე ეს ამხანაგობანი თავისთავზე ხმას გვალეზინებდა და გვასაუბრებდა. ეხლა მისწყდა ყოველივე ხმა, ეს მაშინდელი სასიხარულო ამბავი დღეს არც-კი ვისმე ახსოვს, არავის აინუნშიაც არ

მოსდის, აღარავინ ჰკითხულობს, — როგორ მიდის იმათი საქმე, რა წამალი დასდეს სოფლის სატკივარს, ჰგრძნობენ გლეხნი რასმე სიკეთეს ამ ამხანაგობათაგან, თუ არა. ცამეტ-თოთხმეტი წელიწადია მას აქეთ, რაც ჩვენში ეს ამხანაგობანი შემოღებულ იქმნენ და ეს ხანი საკმაო მაგალითებს მოგვცემდა, გვეცნო ყოველივე ავი და კარგი, თუკი ვინმე თვალყურს ადევნებდა ამ საქმეს და მის ვითარებას საყოველთაო საცნობლად გახდიდა. სხვას ვინა სჩივის, თითონ ამხანაგობანიც ჩაჩუმებულნი არიან, ხმას არ იღებენ და, რომ არ ვიცოდეთ იმათი არსებობა, ვიტყოდით, აღარ არსებობენო. წლის ანგარიშებიც-კი აღარ იბეჭდება არსად. სულ მისწყდა იმათი ხმა და გაჰქრა იმათი ამბავი.

რას უნდა მივაწეროთ ეს სამწუხარო დუმილი იმ საქმის თაობაზედ, რომელიც, რაც უნდა იყოს, თავის დროზედ ასე საიმედო და სასიხარულო იყო ყველასათვის, ვისაც ჩვენის სოფლისა და გლეხკაცობისათვის გული შესტკიოდა. ნუთუ იმას, რომ ჩვენ ყველაფერზედ მალე აპრიალემა ვიცით ცეცხლმოკიდებულ ჩალასავით და ისევ მალე ჩაქრობა ჩალასავითვე! ან იქნება იმას, რომ გლეხკაცობამ, რაკი დაინახა, რომ ამ ამხანაგობისაგან ბევრი არა გამოდნარა, გული აიყარა და იმასთან ერთად გული ავიყარეთ ჩვენც? მიზეზის პოვნა ძნელია, როდესაც ჩვენ ამ საგანზე არავითარი ცნობა არა გვაქვს. ხოლო ეს-კი ვიცით, რომ ამ საქმეს რუსეთშიაც გაუგრილდნენ.

პეტერბურგის განყოფილებამ იმ კომიტეტისამ, რომელიც განაგებს ამ ამხანაგობათა საქმიეებს, ეხლახან გამოაცხადა თავისი ანგარიში და სხვათა შორის აღიარა, რომ 1878 წლამდე ამ ამხანაგობათა რიცხვი ჰმატულობდა და მას აქეთ დიდს კლებაში შევიდაო, ასე რომ ამ ბოლოს ხანებში თითქმის აღარც-კი ისმის, კიდევ არსდება ამხანაგობა თუ არაო. ამასთანავე იგი ანგარიში ამბობს, რომ ამ საქმის კარგად მსვლელობას გზა შეუკრა იმ გარემოებამ, რომ გლეხკაცობაში არ აღმოჩნდნენ იმისთანანი, რომ საქმე გაეგოთ და ცოდნით გასძლიოლდნენო. 1878 წლიდამ ბევრი ამხანაგობა სრულად მოისპოო და თითქმის ნახევარი ამ მოსპობილთაგანი უკაცობის მიზეზით გაუქმდაო.

ასეა თუ ისე, ამ ამხანაგობამაც, როგორც სჩანს, ვერ იხსნა სოფელი გაჭირებისაგან და გლეხკაცობა რუსეთში ამ მხრით ისევ უნუგეშოა. ეს თვით უმაღლესს მთავრობისაგან უკვე შენიშნულია. ამ უკანასკნელ წლებში სოფლის ნაწარმოების ფასმა ძალიან ძირს დაიწია რუსეთში, იმოდენად ძირს, რომ თვით მთავრობამაც ყურადღება მიაქცია. ხომ არც ჩვენ გადავრჩით ამ უფასურობას. შინაგან საქმეთა სამინისტროში შედგენილია კომისია, რომელსაც დავალებული აქვს გამოიძიოს და გამოარკვიოს მიზეზი სოფლის ნაწარმოებთა ფასის დაფოლებისა. რუსეთის გაზეთები გვაუწყებენ, რომ ამ კომისიას უკვე გაუთავებია თავისი საქმე და შეუმზადებია პროექტი მოკლევადიან ახალ კრედიტისა გლეხკაცობათვის. ეს პროექტი ამ მოკლე ხანში წარდგენილ იქნება სახელმწიფო საბჭოს წინაშე გასარჩევადო. აქედამა სჩანს კომისიას დაუნახავს, რომ სოფლის ნაწარმოების ფასის ნაკლებობას მიზეზადა აქვს უქონლობა გლეხკაცობათვის შესაფერ კრედიტისა.

რა აგებულება ექმნება ამ ახალს საგლებო კრედიტს, გაზეთები არას ამბობენ. ხმა-კი დადისო, ვითომ იგი კრედიტი გირავნობაზე იქნება დაფუძნებული, იმ პირობით, რომ ვისაც სესხად ფულის აღება მოუნდება, ის იმის გირაოდ პურს უნდა ჩამოვიდესო და ის პური შენახულ იქმნება განსაკუთრებით ამისთვის გამართულ ამბარში, ვიდრე გლეხკაცი კარგს მუშტარს აიჩენსო. ამ გზით გლეხკაცი თავის საყოველღეო საჭიროებისათვის, მაგალითებრ, თუნდ სახელმწიფო და საერთო გადასახადის მოსაშორებლად, ყოველთვის ხელს გაიმართავს და იძულებულ აღარ იქნება გაჭირების გამო იეფად ჰყიდოს თავისი ჭირნახულიო. ეს კრედიტი იქმნება სახელმწიფო და, მაშასადამე, უფრო იეფი და შეღავათიანი, ვიდრე კერძო. სასურველია, რომ ამ მხრით ჩვენს გლეხკაცობასაც მოეშველნენ და ამით დაიხსნან ესენიც მჭამელთა და მწოველთაგან.

II

ტფილისი, 25 იანვარი, 1890 წ.

ჩვენ ამას წინათ საუბარი ჩამოვაგდეთ ეგრეთწოდებულ „გასესხებელ-შემნახველ საზოგადოებათა“ შესახებ ჩვენში. იმ ცნობათაგან, რომელიც ჩვენ ხელთა გვაქვს, სჩანს, რომ მას აქეთ, რაც ამგვარის კრედიტის შემოღება დავიწყეთ, ამიერ და იმიერ საქართველოში სულ ოცდათექვსმეტი წესდება ყოფილა დამტკიცებული მთავრობისაგან ამხანაგობათა შესადგენად. აქედამ ჩვიდმეტი წესდება არის ამიერ საქართველოსი და ცხრამეტი იმიერისა. ამათგან სამი ამხანაგობა არც-კი დაარსებულა, თუმცა წესდება დამტკიცებული ჰქონია: დანარჩენი ოცდაცამეტი გამართულა და დაუწყია მოქმედება. ამათშიაც გაუქმებულა ცამეტი და თავის დუქან-ბაზარი აულაგებია. დარჩენილა სულ ოცი. ამ ოცშიაც არის რომელიმე ამხანაგობა გაუქმებული თუ არა — არა ვიცით-რა. ეს კი ნამდვილია, რომ თუ სადმე ეგ ამხანაგობანი კვლავ არსებობენ, იმათი არსებობა არსებობად არ ჩაითვლება: ძლივძლივობით თურმე აჩანჩალებენ თავის საქმეებს და თითქმის სულის ამოხდომაზე მიმდგარან.

ასეთი დასასრული იმ დასაწყისისა, რომელმაც დიდი და პატარა ჩვენში მისძრა-მოსძრა, რომლისაგანაც ყველანი ბევრს რასმე მოველოდებით და რომელიც დიდს იმედებს იძლეოდა, მეტად სამწუხაროა, მეტად ჩასაფიქრებელი. მარტო ნუგეშად ისლა თუა დღეს ჩვენთვის, რომ ეგეც გამოვცადეთ, ეგეც ვნახეთ და ჩვენის სოფლის საქმე ამ მხრით მაინც არ გასწორდა. გზის დანახვა მაშინ, როცა ურემი გადაბრუნდება, თუმცა ცოტა გვიანი საქმეა, მაგრამ ამასაც მნიშვნელობა აქვს, თუ ერთხელ ნახულს კაცი ასე თუ ისე გამოიყენებს შემდეგისათვის, ანუ, უკეთ ვსთქვათ, თუ ნაცადს ისე მოვექცევით, როგორც ჭკუის მასწავლებელს მაგალითს. თუ არა და, დროც ტყუილად დაკარგულია და ამაგიც.

ეს ცამეტ-თოთხმეტი წელიწადია, რაც ჩვენში გაიმართა ეს ამხანაგობანი. ვიმეორებთ, ეს საკმაოდ გრძელი ხანია, რომ კაცმა ამ გრძელ ხანში ნახული, გამონაცადი, დღეს ჭკუად მოიხმაროს და გაარკვიოს, რა ჭია ჩაუჯდა გულში პირველს ხანშივე ამხანაგობას, რა სოლი აკლდა, ან რა გაუტყდა იმ თვალს, რომელიც ატრიალებს ამგვარ ამხანაგობათა საქმეს? რაშია მისი შეუფერებლობა, რატომ ასეთი ბოლო მოჰყვა მაშინ, როდესაც ასეთის იმედებით და ქადილით გვესტუმრა პირველ ხანებში? სასურველია და ფრიად სასარგებლოც იქნება ვიცოდეთ, რა მიზეზი იყო, რომ ამგვარმა ამხანაგობამ ჩვენში ვერც ფეხი მოიკიდა რიგიანად და ვერც თავი შეიმაგრა.

მართალია, თავდაპირველ მიზეზად იმას ჰხადიან, რომ ვითომც გლეხკაცობას მომზადებული კაცები არა ჰყვანდა, რომ ეს საქმე გაეგოთ და მის ბუნებურ ვითარების გამო წარემართნათ. უეჭველია, ამ მიზეზს უსათუოდ ცოტად თუ ბევრად ადგილი აქვს აქ, მაგრამ აქ რომ მარტო უკაცობას დავაბრალოთ მომხდარი ამბავი, ჩვენის ფიქრით, უსაბუთო იქნება და თუ არა უსაბუთო, წინასწარი მაინც.

ბევრი საქმეა იმისთანა, რომ თვითონ თავის გულშივე ატარებს იმ სენს, რომელიც თავის დროზე ბოლოს მოუღებს ხოლმე. ამისთანა საქმე, რაც უნდა კარგი მცოდნე და ხერხიანი კაცებიც შეხვდეს, თავს არ დაიჭერს და დღეს იქნება თუ ხვალე თავის აგებულებაში ჩამდგარს ჭირს უნდა თან გადაჰყვეს. აი ამ მხრით ეს ამხანაგობანი გამოძიებულნი არ არიან. ძნელია კაცმა გამოიძიოს იგინი მარტო იმ წესდების ავკარგიანობის მიხედვით, რომელიც სახელმძღვანელოდ აქვთ დადებული ამგვარ საკრედიტო დაწესებულებათ. ესგვარი გამოძიება უფრო თეორიული იქნება მაშინ, როდესაც ჩვენს ამხანაგობათ მთელის ცამეტ-თოთხმეტის წლის ისტორია აქვთ: მთელის ცამეტ-თოთხმეტი წლის განმავლობაში ბევრი რამ გამოუვლიათ, ბევრი რამ გადაჰხედათ, მერე არა ერთს რომელსამე ადგილას, არამედ ჩვენის ქვეყნის თითქმის ყოველს კუთხეში, ქართლსა, კახეთსა და იმერეთში. მაგალითები ამ ამხანაგობათა ავკარგიანობისა ამ გრძელ ხანში ყველგან ბევრი მოგროვდებოდა და ეს მაგალითები რომ ხელთა ჰქონდეს კაცს, შესაძლო იქნებოდა ცოტად თუ ბევრად უტყუარი აზრი გამოერკვია მასზედ თუ, — რა იყო ჩვენი სოფლისა და გლეხკაცობისათვის სარგო და ხელმოსაჭიდებელი ამ ამხანაგობაში და რა არა. აქედამ კაცს შეეძლო გამოეცნა რაგვარი საკრედიტო დაწესებულება უფრო ხელშემწყობი იქნებოდა, უფრო სახიერო და სასურველი ჩვენებურ სოფლისათვის.

დიდს მაღლს დასდებდა ჩვენს სოფელს და ჩვენს გლეხკაცობას, თუ იმ ადგილის კაცი ვინმე, საცა ეს ამხანაგობანი მოქმედებდნენ, ამ მხრით ჩაუკვირდება ამ საქმეს და ბლომა საბუთებს შეჰკრებს იმის ავისას და კარგისას. აქ ერთს უდიდესს საბუთს შეადგენს თვით გლეხკაცობის აზრი. მეტად საყურადღებო იქნება ცოდნა იმისი, თუ რა თვალთ უყურებენ გლეხნი ხსენებულ ამხანაგობათა, რა მიზეზით აიყარეს გული, რას მოელოდნენ და რაში გაუმტყუნდათ მოლოდინი.

ვწერთ ამას იმ იმედით, რომ ჩვენის სოფლისა და გლეხკაცის გულშემატკივარი კაცი ყურს ათხოვებს ამ წერილით წინწამოყენებულს საგანს, ადგილასვე გამოარკვევს საბუთებს და მიზეზებს ამხანაგობათა ავკარგიანობისას და ამ გზით შესაძლოდ გახდის კაცმა უფრო შესაფერებელი, უფრო კეთილად გამოსაყენი სხვა სახის საკრედიტო დაწესებულება ურჩიოს ჩვენებურ გლეხკაცობას, რაკი „გასესხებელ-შემნახველ ამხანაგობათა“ ასე თვალდათვალ დაგვანახვეს თავისი უღონობა და უხეირობა.